

Oponentský posudok habilitačnej práce

Pracovisko: **Katedra filozofie a dejín filozofie na FF UPJŠ v Košiciach**

Názov habilitačnej práce: **Heidegger a Patočka – stretý a rozchody**

Meno a priezvisko autora: **Mgr. Róbert Stojka, PhD.**

Oponent: **doc. PhDr. Pavol Tholt, PhD.**

Počet strán: **109**

V predloženej habilitačnej práci *Heidegger a Patočka – stretý a rozchody* rieši Mgr. R. Stojka, PhD. tému, ktorá nie je v súčasnej slovenskej, a o to viac v českej filozofii celkom neznáma. Komparáciám myslenia Heideggera a Patočku sa v Českej republike systematicky venovali a venujú I. Chvatík, L. Major, M. Bednář, J. Michálek, z mladších filozofov J. Kuneš, na Slovensku je nevyhnutné spomenúť F. Novosáda, resp. V. Leška. Ich práce sú prevažne orientované na problém metafyziky, resp. bytia vo filozofii oboch mysliteľov.

Aj v prípade predloženej habilitačnej práce ide o tému, aspoň na prvý pohľad, výrazne orientovanú komparatívne, t. j. akoby zameranú na analytické porovnávanie náhľadov Heideggera a Patočku. V skutočnosti však ide o viac: autor chce ukázať, že Patočka, napriek tomu, že bol v istom zmysle už ako začínajúci filozof ovplyvnený filozofickým myslením svojho staršieho súčasníka, sa nikdy nestal nekritickým epigónom Heideggera. Naopak, vo viacerých, často dôležitých otázkach s Heideggerom nesúhlasil a hľadal iné riešenia tých problémov, v ktorých sa ich myslenie dotýkalo. Viac ráz, najmä v oblasti filozofie dejín, ale aj dejín filozofie a filozofie dejín filozofie, sa Patočka stáva kritikom koncepcií, ktoré predkladal Heidegger. Navyše, Patočka nikdy neprijal Heideggerom načrtnutú (neskôr Gadamerom rozvinutú) hermeneutickú metódu filozofického myslenia a neopustil pozície fenomenológie. O tom R. Stojka vie a vyjadril to už v názve práce. Preto ide o *stretý a rozchody* v tvorbe a myslení oboch filozofov.

Koncepcia práce:

Autor habilitačného spisu sa rozhodol pri spracovaní zvolenej témy postupovať špecifickým, nie však nejako ojedinelým alebo netradičným spôsobom. Tým, že prácu s rozsahom 92 strán čistého textu rozčlenil na štyri relatívne samostatné časti (*Bytie, človek a fenomén; Bytie, pohyb a dejiny; Pojem každodennosti v Heideggerovej a Patočkovej*

filozofii a Veda a technika), pričom každá z častí má cca 20 strán a tvorí relatívne samostatný celok, sa môže zdať, že v spise prevažuje systematický, nie historicko – filozofický prístup. Tento prístup však vyplynul jednak z celkove kritického komparatívneho prístupu oboch filozofov k jednotlivým problémom, ako aj z nutnosti zvoliť medzi množstvom problémov, v ktorých sa filozofia Heideggera a Patočku dotýkajú, tie, ktoré autor práce pokladal za dôležité pre naplnenie tých cieľov, ktoré chcel v práci dosiahnuť.

Cieľ práce si R. Stojka určil veľmi jasne. Zdôrazňuje, že mu ide o komparáciu myslenia oboch filozofov vo vzťahu k niektorým dôležitým problémom, ako sú vzťah človeka a bytia, pochopenie dejín Heideggerom a Patočkom, problém každodennosti jednotlivca a dnes mimoriadne aktuálny problém modernej techniky v živote spoločnosti. Autor zdôrazňuje, že na týchto problémoch sa pokúša „demonštrovať Patočkovu inšpiráciu Heideggerom, ale aj jeho snahu prekročiť Heideggerove myslenie vo vlastnom kritickom myslení“ (cit. zo Zadania práce). Tento cieľ, resp. ciele sa premietli aj do formulácie základných otázok, ktoré práca sleduje: *Do akej miery sú v Patočkovej filozofii prítomné motívy známe z Heideggerovho myslenia? Akým spôsobom Patočka pracuje s týmito motívmi? Ktoré motívy sú najvýraznejšie zastúpené u oboch týchto mysliteľov? Ktoré motívy sú oboma mysliteľmi reflektované podobne, a naopak, v ktorých sa Patočka snaží kriticky rozvinúť Heideggerove myslenie?* (s. 9). Zároveň, už ako určité metodologické a metodické východisko, Stojka sformuloval aj náhľad, že vzťah medzi dielami a postojmi Heideggera a Patočku je potrebné osobitne skúmať *pred tzv. obratom a po obrate* vo filozofii Heideggera: „V Patočkovej filozofii je zjavne možné nájsť viaceré paralely s Heideggerovým myslením... Týka sa to však ... predovšetkým Heideggerovej pozície pred *obratom (Kehre)*. (...) K mysleniu Heideggera po „obrate“ je Patočka podstatne kritickejší a mnohé z neho nemôže prijať“ (s. 9). Nevdojak sa už tu ukazuje, že povestným Archimedovým bodom premýšľania Patočku o Heideggerovi sa stáva práve *bod obratu* vo filozofii Heideggera. Heideggerove náhľady *pred a po obrate* sa stali interpretačným rámcom úvah Patočku o myslení nemeckého filozofa.

Metodológia:

Už z celkovej koncepcie habilitačnej práce R. Stojku vyplýva, že práca nekopíruje tradičné metodologické postupy pri spracovaní historicko-filozofických tém. Úplne (a domnievam sa, že vcelku odôvodnene) rezignuje na nejakú systematicky podanú doxografiu Heideggera a Patočku. Stojka celkom odôvodnene hľadá *uzlové body* a ich rozväzovanie vo

vzájomných vzťahoch ich filozofií. Ústredným z nich sa stáva problém „obratu“ vo filozofii Heideggera, a to aj tam, kde problém *Kehre* ostáva akoby skrytý, utajený, napr. v časti venovanej vzťahu vedy a techniky a kde Patočka azda v najväčšej miere akceptuje jeho náhľady. V práci nechýba vymedzenie nielen tohto základného bodu Heideggerovho myslenia, ale ani určenie najdôležitejších diel Heideggera z oboch období (*Bytie a čas* (1927); *Čo je metafyzika?* (1929), resp. neskorší Úvod do metafyziky. In: *Čo je metafyzika?*(1935) atď.). Čo však chýba je *systematickejší* náčrt dejinného formovania sa postojov Heideggera a Patočku k Husserlovi a k jeho fenomenologickej filozofii, teda aspoň minimálny doxografický pohľad na vzťah Husserl – Heidegger - Patočka. Pokiaľ autor má ambíciu predložený text publikovať, či už ako monografiu alebo ako učebný text, tento nedostatok, ktorý v samotnom habilitačnom spise príliš neprekáča, bude potrebné odstrániť. Tu je totiž, podľa mojej mienky, druhý z uzlových bodov, ktoré odlišili filozofiu Heideggera a Patočku. Kým pred *obratom* (zrejme do roku 1931) Heidegger aspoň navonok stál na pozíciách Husserla, aj keď už s výhradami, po tomto roku postupne prechádza na nové pozície, čo vyvrcholilo na prelome rokov 1934/35, kedy k „obratu“ došlo.

Pred obratom najdôležitejším dielom Heideggera bola práca *Bytie a čas* a najmä táto významne ovplyvnila aj myslenie Patočku. Už v tomto diele sa však do popredia dostáva otázka *bytia a jestvujúcna*, ale základnou bola predsa len otázka *zmyslu bytia*. Na príklade tohto diela je možné ukázať podstatu toho, čo sa udialo v myslení Heideggera *po* obrate.

Ontologické pýtanie sa na (nadzmyslovú) podmienku možnosti existovať, sa objavuje so vznikom metafyziky v dielach Platóna a Aristotela, ale tematicky sa nekryje s prehĺbením otázky o existencii duše a Boha, ktoré sú z hľadiska diela *Bytie a čas* len všeobecnými jestvujúciami. V stredovekej metafyzike a v jej podobných novovekých formách prevládol, podľa mienky filozofa z Freiburgu, iný spôsob pýtania sa, ale aj prvý je pokladaný za všeobecne prijateľný a oba ostali prepojené. Po Platónovi a Aristotelovi čiastočne až Descartes, ale najmä Kant výrazne novým spôsobom sformulovali otázku o bytí jestvujúcna.

Podľa zámeru *Bytia a času* mala postačovať *fundamentálna ontológia* ako základ dovedajšej ontológie (či doterajších ontológií), mala potvrdiť metafyziku. Potvrdením – podľa slov samotného Heideggera – je *metafyzika metafyziky* alebo *ontológia ontológie* (alebo v modifikovanej verzii: *ontochronia ontológie*). Pred „obratom“ spor Heideggera s európskou metafyzikou sa koncentroval na spomenutý problém *zmyslu* či *zjavnosti bytia* previazaného s časovosťou ľudského *Dasein*. Interpretácia bytia orientujúca sa na čas vystupovala podľa neho už u Grékov (dočasná či trvalá všeobecnosť, t. j. *ousia*), aj keď nevýrazným spôsobom, čas ako taký nebol zvlášť exponovaný. V novoveku bolo bytie vykresľované ako to, čo je

skoršie – *a priori*. V dominujúcej západnej metafyzike *onto – lógiu*, ktorá vníma bytie podľa princípov myslenia, chcel mladý Heidegger konfrontovať so svojimi temporálnymi interpretáciami, z *onto – chróniou*, tak či onak ležiacej v základoch každej ontológie.

Čo rozhodlo o zmene prístupu k problému bytia po „obrate“? Heidegger to vnímal tak, že jeho pôvodné postupy boli príliš defenzívne. Popravde po prvý raz v dejinách filozofie bola pozornosť obrátená k problému *zmyslu* (k zjavnosti) bytia, ale nebolo možné uniknúť pred spredmetnením bytia. Je pravda, že *Dasein* sa malo odlišovať od abstraktného subjektu poznania (*Ja*) v novovekej metafyzike, a konkrétne prírodné jestvujúcno – ktoré bolo konfrontované s myslenými predmetmi subjektu – uskutočňuje prechod od abstraktných predmetov *po-núkaných* dávneho mysliacemu subjektu zvonku, k ich zvnútorneniu, ale nebola to modifikácia dostatočne radikálna, preto sa stala skôr príčinou metafyziky subjektivity. Preto sa Heidegger rozhodol upustiť od temporálneho výkladu bytia. Navyše, už samotné pomenovanie fundamentálnej ontológie mohlo vyvolať zdanie, že ide o nejakú podobu (formu) ontológie, a to napriek tomu, že jej tvorca ju staval do protikladu predchádzajúcej [ontológii] ako *onto-chronnu*: „myslenie zostalo prítomné cez »čas« a všetko bolo pochopené len »viac časovo« a viac existenciálne, a mimo toho všetko ostalo ako predtým“. Napokon tvrdenie zrejme najdôležitejšie: „... nie bytie je do hĺbky zdôvodnené človekom, ale bytie človeka je zdôvodňované zo strany Bytia.“ Človek samotný nemôže „uniest“ bytie, nie on rozhoduje o dejinných projektoch bytia a vcelku o všetkých jeho vonkajších prejavoch. To skôr *Bytie* používa človeka ako miesto, kde sa jeho pravda zjavuje. Prírodné dianie je tak „vopred uskutočnenou existenciálne-extatickou projekciou“, existenciálna analytika *Dasein* z *Bytia a času* nestráca dôležitosť, ale stáva sa prvkom viac univerzálnej perspektívy. Samotný „obrat“ Heidegger chápal ako rozchod s antropologickou analýzou ním podčiarknutých určení človeka a prechod k mysleniu o *pravde Bytia*, k úvahám o jeho rozmanitých prejavoch v umení, v metafyzike či v narábaní s vecami. Nie je ťažké nadobudnúť pocit, že u neskorého Heideggera antropologické fenomény sú projektované vo vzťahu k Bytiu – a on sám k tomu obracia pozornosť – má to byť špecifická príbuznosť človeka a Bytia, ktorá vzniká pravdepodobne z povahy jazyka a jeho exponovanie nemusí nevyhnutne byť pokladané za chybu (omyl). Najmä na príklade prístupu k problému dejinnosti pred „obratom“ a po ňom vidieť, ako sa obe ponímania dopĺňajú. Presvedčivo znejú tvrdenia, že až extaticky rozvinutá časovosť *Dasein* mu umožňuje dejinnú existenciu, príroda ako taká nemá žiadne dejiny, vytvára len priestor pre dejiny človeka.

Čo sa teda po „obrate“ v myslení Heideggera stalo? *Dasein* a *Sein* si jednoducho vymenili miesto. Nie *bytie* je odvodzované zo subjektu, subjekt (*Dasein*) sa stáva miestom zjavovania sa *Bytia*.

Tento exkurz do spôsobu myslenia Heideggera nemá za cieľ nanovo reprodukovat' jeho filozofické idey. Chcem v ňom len ukázať, s akým spôsobom myslenia sa vo svojej dobe musel vyrovnávať Patočka a aj autor habilitačného spisu. Sila Heideggerovej filozofie netkvie ani tak v tom, čo hovorí, ale oveľa viac v tom, *ako* to hovorí.

Vo svojom posudku som upriamil pozornosť najmä na problém „obratu“ v myslení Heideggera a na ťažkosti, ktoré so sebou práve preto prináša každý pokus o jednoznačnejšiu analýzu jeho myslenia.

Patočkov prístup k práve načrtnutým otázkam sa už v 40. rokoch výrazne líšil od prístupu Heideggera. Ústrednou otázkou pre Patočku sa nikdy nestáva *vyprázdnené* Bytie, nikdy sa nestáva filozofom „jedinej otázky“, ako Heidegger. Naopak, zdôrazňuje, že centrom filozofie vždy bola a ostáva otázka človeka, že vo filozofii „musí byť najsamprv rozanalyzovaný človek vo svojom bytostnom založení“ (s. 20). Človek je jediná bytosť, ktorá má možnosť odhaliť, odkryť bytie jestvujúcna. Jedine človek, ktorý sa *vecí* (jestvujúcien) bezprostredne dotýka, ktorý žije „na svete“, má prístup k pravde bytia. To sa, ako zdôrazňuje autor habilitačnej práce, bezprostredne premietlo v dvoch aspektoch Patočkovej filozofie – v úsilí vybudovať *asubjektívnu fenomenológiu* a svojbytnú *filozofiu dejín* ako koncepciu troch pohybov. Najmä druhá z týchto otázok sa následne stáva predmetom analýz v druhej časti práce – *Bytie, pohyb a dejiny*.

Nechcem sa zoširoka vyjadrovať k obsahu celého habilitačného spisu, k jeho jednotlivým kapitolám. Som presvedčený, že autor z hľadiska obsahového pokrytia jednotlivých tém ich naplnil primeraným spôsobom a veľkú väčšinu náhľadov vyslovených v práci môžem akceptovať alebo prinajmenšom rešpektovať ako názor autora, na ktorý má nepochybne právo. V každom prípade z obsahového hľadiska ma práca presvedčila o veľmi dobrej orientácii autora vo zvolenej problematike a najmä druhá a štvrtá časť práce majú značne nadpriemernú úroveň. Tretia časť zas prináša na pôdu slovenskej filozofie takmer neznámu problematiku – *tému* či *problém každodennosti*.

Formálne aspekty práce:

Predložená práca je vhodne členená na jednotlivé kapitoly a primeraným spôsobom pokrýva dôležité témy Heideggerovej a Patočkovej filozofie. Práca je napísaná kultivovaným

filozofickým jazykom, je napísaná zrozumiteľne a domnievam sa, že nielen filozof, ale aj človek s primeraným všeobecným vzdelaním by jej mal porozumieť. V práci takmer niet formálnych chýb a aj štylisticky (až na dva tri prípady použitia tzv. čechizmov) je zvládnutá veľmi dobre.

Autor pri spracovaní témy svojho habilitačného spisu použil najmä pramennú literatúru pochádzajúcu priamo od Heideggera a Patočku, ale vzhľadom na tému práce je možné za pramennú literatúru pokladať aj viaceré z ďalších titulov zahrnutých do zoznamu použitej literatúry a pochádzajúcich od rôznych autorov, vrátane zahraničných.

Celkové hodnotenie:

Habilitačný spis nielen z hľadiska obsahu, ale aj z ďalších hľadísk spĺňa kritériá, ktoré sú kladené na prácu predkladanú ako kvalifikačná práca tohto typu. Aj vzhľadom na doterajší stupeň spracovania a po akceptácii niektorých z kritickejších poznámok, by práca mala obohatiť aj fond historicko-filozofických prác slovenskej proveniencie. Vzhľadom k povedanému odporúčam, aby habilitačný spis R. Stojku bol prijatý ako *základ* pre habilitačné konanie. Po úspešnej habilitačnej obhajobe odporúčam Mgr. Róbertovi Stojkovi, PhD. schváliť návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent v študijnom odbore 2.

1. 3. dejiny filozofie.


Doc. PhDr. Pavel Tholt, PhD.

Košice, 18. 04. 2018